

УДК 37.014.623

ІСТОРИЧНІ НАРИСИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У 1970–1980 РР.

Поливана А.С., аспірант

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

Важливе місце в ідейно-виховній роботі студентської молоді у 1970–1980рр. займало виховання комуністичної моралі та правове виховання. Всі заходи, які проводились в цьому напрямку, мали на меті формування активної життєвої позиції студентів, виховання на положеннях «Морального кодексу будівника комунізму». Ці прогалини суттєво впливали на процес професійної підготовки майбутніх педагогів, вони вимагали від них належного рівня сформованості умінь, знань та навичок застосування теоретичних положень та методичних прийомів ідейно-комуністичного виховання, політичної обізнаності, через виконання рішень з'їздів КПРС та застосування їх у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: *ідейно-виховна робота, громадянське виховання, студентська молодь, майбутні педагоги.*

Важное место в идейно-воспитательной работе студенческой молодежи в 1970–1980гг. занимало воспитание коммунистической морали и правовое воспитание. Все мероприятия, которые проводились в этом направлении, имели цель формирования активной жизненной позиции студентов, воспитание на положениях «Морального кодекса строителя коммунизма». Эти пробелы существенно влияли на процесс профессиональной подготовки будущих педагогов, они требовали от них надлежащего уровня форсированности умений, знаний и навыков применения теоретических положений и методических приемов идеально-коммунистического воспитания, политической осведомленности, сквозь выполнение решений съездов КПСС и применения их в будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *идейно-воспитательная работа, гражданское воспитание, студенческая молодежь, будущие педагоги.*

Polyvana A.S. HISTORICAL SKETCHES OF CIVIC EDUCATION OF FUTURE TEACHERS IN THE 1970-1980s

Education of communist morals and legal education took an important place in the ideological work of student youth in the 1970-1980s. All the activities carried out in this direction were aimed at forming an active livelihood of students, education was in the provisions of the "Moral Code of the builder of communism". These gaps significantly influenced the process of training of future teachers, demanding from them the proper level of formation of abilities, knowledge and skills of applying the theoretical positions and methods of ideological-communist education, political awareness, through the implementation of decisions of the congresses of the CPSU and their application in further professional activities.

In the context of the formation of the civic culture of future teachers, all ideological and educational work at the institute, faculties and departments was aimed at widespread use of the materials of the XXV Congress of the CPSU and XXV Congress of the CP of Ukraine in the educational work and on this basis, to further enhance the professional level of teaching and ideological quenching of student youth. During the 80s of the 20th century, in accordance with the orders and decrees of the Ministry of National Education of Ukraine on the development of public education, all teachers of public education need to possess the Marxist-Leninist theory, to increase their ideological-political and scientific-theoretical level, to improve pedagogical skills in the system of methodological associations, seminars, schools of advanced pedagogical experience.

Key words: *ideological educational work, civic education, student youth, future teachers.*

Провідні ідеї громадянського виховання студентської молоді в означеному історичному періоді узагальнено в ґрунтовних розвідках В. Андрушенка «Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть» (2001), В. Кіпеня «Вища освіта в системі цінностей цивілізації ХХI століття» (1998), О. Адаменко «Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття» (2005), де розкрито закономірності впливу вищої освіти на становлення творчої і духовної особистості молодої людини, майбутнього фахівця, громадянина.

Утім, досі ще остаточно не систематизовані наслідки вітчизняних суспільних трансформацій кінця ХХ століття для системи виховання молоді у вищій школі: окремо розглядаються питання змісту освіти фахівця і перехід на нову систему рівнів, ступенів, кваліфікацій, проблеми адаптації до європейських вимог підготовки професіонала, окремо – питання громадянського виховання студентства, хоча тут існує безпосередній зв'язок.

Мета статті полягає у висвітленні основних ідей у системі громадянського ви-

ховання студентської молоді в 1970–1980 роках, що вплинули на зміст і якість підготовки майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. У полізору нашого дослідження значним фактором, який впливув на виховання студентської молоді у контексті соціальних і освітніх реформ 1970–1980 рр., є інструктивно-методичний лист «Про правове виховання учнівської та студентської молоді в Українській СРСР» (грудень, 1971 р.). Відповідно до змісту лист спрямовано на забезпечення всебічного гармонійного розвитку кожної молодої людини: «Важливе місце у вирішенні цього завдання повинно зайняти виховання правосвідомості у підростаючого покоління, засвоєння молоддю основних положень радянського законодавства» [8, с. 5]. Уся робота щодо піднесення процесу виховання повинна була «сприяти зміцненню соціалістичної законності, правопорядку, запобіганню правопорушень, успішному виконанню соціально-культурного розвитку суспільства» [8, с. 7].

Згадувана вище Постанова ЦК КПРС відбилася і у змісті підготовки майбутніх учителів та вплинула на їхню громадянську культуру. Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР та республіканськими міністерствами із 1974–1975 н.р. було запроваджено обов'язкове вивчення курсу «Основи радянського права» у загальноосвітніх школах та вищих навчальних закладах – студентами всіх спеціальностей (для інженерно-економічних – 40–50 годин; для всіх інших – 20–30 годин) [10, с. 81]. Результати вивчення радянського права контролювалися згори, про що засвідчують оприлюднені у відповідному інформаційному листі Міністерства освіти СРСР у 1976 році результати першого року вивчення нового предмета [5, с. 3]. Цей факт вказує на те, що формування громадянської культури студентської молоді, зокрема майбутніх учителів, розглядалось у контексті зміцнення соціалістичної законності та правопорядку у суспільстві.

Архівні джерела Державного архіву Вінницької області (ДАВІО) за 1968–1968, 1969–1970 н.р. показують, що питання виховання студентської молоді були актуальними для всіх вузів УРСР, зокрема педагогічних. Нами було опрацьовано зміст матеріалів про заходи на виконання Постанови Політбюро ЦК КП України від 23 січня 1970 року. Архівні матеріали дозволяють виокремити основні напрями виховної роботи, виходячи із звітів про роботу Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка, Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького

та Вінницького державного педагогічного інституту ім. М. Острівського:

– розробити перспективний п'ятирічний план розвитку інститутів на 1971–1975 рр., передбачивши в ньому питання комплектування кадрами, навчально-матеріальної бази, побутового та культурного обслуговування студентами;

– на засіданні Рад і партбюро факультетів, кафедр систематично обговорювати питання про ідейно-виховну роботу і ціле-спрямованість та науковий рівень лекцій, практичних і семінарських занять, про майстерність викладача педвузу;

– систематично підвищувати науково-теоретичний рівень викладання суспільних наук, забезпечивши глибоке вивчення студентами Ленінської теоретичної спадщини, діяльності Комуністичної партії і радянського народу по перетворенню в життя ленінських ідей, Тез ЦК КПРС до 100-річчя від дня народження Володимира Ілліча Леніна;

– забезпечити глибоке вивчення студентами марксистко-ленінської теорії, праць В.І. Леніна, його життя і революційної діяльності;

– утвердити вузівські традиції, спрямовані на виховання любові до професії вчителя; розробити заходи з впровадження наукових основ гігієни та організації праці і відпочинку викладача і студента педвузу;

– забезпечити виконання перспективи щодо плану ідейно-виховної роботи студентів на всі роки навчання в інституті;

– особливу увагу звернути на піднесення рівня інтернаціонального та патріотичного виховання студентів;

– стимулювати і популяризувати кращих студентів, проводити вечори відмінників навчання, наукової та громадсько-корисної праці, конкурси на кращу академічну групу, підвищити дійовість стінної преси, поширювати форми і методи студентського самоврядування;

– спрямувати діяльність громадських організацій на виховання у студентської молоді комуністичного ставлення до навчання як основного вмісту праці студента до громадсько-корисної роботи, до збереження соціалістичної власності, культури поведінки, почуття відповідальності та громадського обов'язку перед Батьківщиною [1, с. 102–104]. Як зазначають літературні джерела, однією з ефективних форм інтернаціонального виховання школярів стали клуби інтернаціональної дружби, організовані у більшості середніх і восьмирічних шкіл України. Слід зазначити, що Українська РСР брала участь у роботі ЮНЕСКО, Міжнародного бюро освіти та інших міжна-

родних організацій, підтримувала контакти в галузі народної освіти з зарубіжними країнами шляхом обміну делегаціями вчителів, працівників органів освіти, обміну інформаційними матеріалами тощо. Окреслені зміни були спрямовані на реформування підготовки учителів. Так, у постанові Ради Міністрів УРСР від 25 квітня 1959 р. «Про стан підготовки вчительських кадрів у педагогічних інститутах і педагогічних училищах МО УРСР» зазначалось, що навчальний процес у багатьох інститутах ще недостатньо пов'язується з життям, а саме випускники педінститутів ще не мають належної професійної і політехнічної підготовки, недостатньо обізнані з найновішими досягненнями науки й техніки, з роботою промислових підприємств, радгоспів і колгоспів, а ідейно-політичне виховання студентів мало пов'язане з практикою комуністичного будівництва [11, с. 387].

Втілення виокремлених нами напрямів виховної роботи серед студентської молоді знаходимо в особливостях формування громадянської культури майбутніх педагогів у 1973–1974 н. р. Особлива увага в умовах комуністичного виховання студентів приділялась вихованню почуття інтернаціоналізму, патріотизму, педагогічної етики та громадянського обов'язку, що реалізувалося через систематичну роботу клубу інтернаціональної дружби, проведення вечорів і фестивалів дружби, студентських конференцій, налагодження зв'язків між вузами братніх республік, розширення зв'язків з військовими частинами і виробничими колективами, організацію зустрічей зі старими більшовиками, учасниками Жовтневої революції, Громадянської та Вітчизняної воєн, героями праці, працівниками народної освіти, діячами науки, літератури, мистецтва.

Аналіз звітів показує, що у бесідах зі студентами широко використовувались рішення партії та комсомолу з питань виховання молоді. Так, студенти були ознайомлені з промовою Генерального секретаря ЦК КПРС на – XVII з'їзді ВЛКСМ, матеріалами XVII з'їзду ВЛКСМ, травневого (1974 р.) пленуму ЦК Компартії України, доповідю на цьому пленумі Члена Політбюро ЦК КПРС Першого секретаря ЦК КП Україні В.В. Щербицького. Члени кафедри педагогіки виступали з лекціями перед студентами в позанавчальний час та на комсомольських зборах для «студентів були прочитані лекції: «Радянський учитель», «Заходи партії та Уряду з подальшого поліпшення умов роботи сільської загальноосвітньої школи», «Основи законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту», «В.І.Ленін

про комуністичне виховання молоді», «Інтернаціональне виховання учнів», «Патріотичне та інтернаціональне виховання в школі», «Формування наукового світогляду в учнів», «Соціально-економічні та психолого-гічні проблеми профорієнтаційної роботи в школі» [2, с. 21–23]. Значну увагу викладачі кафедри приділяли залученню студентів до систематичного читання педагогічної преси (газет, журналів). З цією метою організовувались огляди нових педагогічних журналів та газет. Проведена відповідна робота з організації підписки студентів на педагогічну пресу. Як наслідок, майже всі студенти виписують не менше однієї педагогічної газети «Учительська газета», «Радянська освіта») або журналу. Особливо увага студентів-першокурсників звернута на систематичне читання студентами журналу «Воспитание школьников». Частина студентів отримує такі журнали як «Советская педагогика», «Семья и школа», «Початкова школа» [2, с. 24–26].

У 1975 році відповідно архівних матеріалів «Листування з Міністерством освіти СРСР та УРСР з міністерством вищої та середньої спеціалізованої освіти СРСР та УРСР з навчально-методичних питань», які підкреслюють особливу увагу до ідейно-політичного виховання студентської молоді, зокрема майбутніх педагогів, започатковано новий вид виховної роботи у педвузі – «Громадсько-політична практика студентів». Така діяльність передбачала проведення системи теоретичних занять та практичної діяльності студентів у процесі навчання їх у вузі, що направлена на формування ними необхідних знань та вмінь організаційної та суспільно-політичної роботи в трудових колективах. За словами Генерального секретаря ЦК КПРС Л. Брежнєва на XVI з'їзді ВЛКСМ, «без участі молоді в суспільно-політичному житті країни ми не можемо успішно рухатися вперед <...> партія «кровно» зацікавлена у всебічному розвитку соціальної і політичної активності молоді» [3, с. 50]. Цей вислів безпосередньо стосується студентів педагогічних вузів, оскільки вони одночасно готують і вихователя, і пропагандиста та організатора для роботи з підростаючим поколінням.

Наприклад, у Вінницькому педагогічному інституті проводилася робота з урізноманітнення форм та методів. Зокрема, громадсько-політична практика тривала впродовж останніх років та реалізувалася в умовах комуністичного виховання. Відмітимо, що у процесі вивчення таких суспільних дисциплін, як-от: «Історія КПСС», «Філософія», «Науковий комунізм», «Науковий ateїзм» [3, с. 51], в умовах тісної співпра-

ці з факультетом громадянських професій студентам було рекомендовано підготувати бесіду або доповідь для виступу у процесі педагогічної практики чи під час канікул перед учнівською аудиторією, батьками на батьківських зборах, студентами інших факультетів. Ще однією формою роботи у Вінницькому педінституті була школа молодого лектора, де читалися лекції на теми: «Ленінські принципи комуністичної пропаганди», «Про лекторську майстерність», «Використання технічних засобів у ленінській пропаганді». Для населення були прочитані лекції на наступні теми: «Розквіт УРСР у братерській сім'ї СРСР», «Антинародна сутність українського буржуазного націоналізму» [3, с. 52–53]. Все це значною мірою впливало на формування у студентів громадянської культури.

У роки десятої та одинадцятої п'ятирічок посилилася взаємодія ЦК ВЛКСМ України з профспілковими та іншими громадськими організаціями, державними органами, міністерствами і відомствами з питань роботи студентських загонів. Спільними зусиллями були розроблені заходи з організації виробничої діяльності загонів, соціалістичного змагання серед учасників трудового семестру, матеріально-технічного постачання, охорони праці студентів та учнів тощо.

За цих умов третій трудовий семестр мав значний вплив на формування громадянської культури майбутніх педагогів серед студентів вузу. «Декілька років поспіль студенти педінституту приймають активну участь у будівельних загонах «Ласточка», «Корчагінець» та працюють у колгоспах та промислових підприємствах, будівництві Ладижинської ГЕС. У цих загонах прийняли участь 330 студентів» [7, с. 24].

Роботу у будівельних загонах студенти поєднували із культурно-масовою роботою. Впродовж 1974 р. студенти цих загонів прочитали для населення 130 лекцій (наприклад, актуальними були «Молодь і суспільство – прогрес», «Комсомол – надійний помічник і реверс КПРС»), виступили з концертами художньої самодіяльності, всього було проведено 100 концертів та вечорів відпочинку, а також приймали участь у виготовленні наглядної продукції. У інституті діяла школа піонервожатого, якою керували комітет комсомолу та кафедра педагогіки. У цій школі навчалося у поточному році 310 студентів [3, с. 54–55]. Реалізація зазначених форм роботи дозволяла сформувати у студентів навики проведення піонерських зборів, організації художньої самодіяльності, проведення туристичних походів, що реалізувалися на засадах ідейно-політичного виховання.

Роки десятої і одинадцятої п'ятирічок стали періодом подальшого розвитку патріотичного руху, зміцнення студентських загонів, посилення їх впливу на формування ідейно зрілих, суспільно активних фахівців. Проведений в лютому-березні 1976 р XXV з'їзд КПРС високо оцінив внесок студентських загонів у рішення народногосподарських завдань і виховання молоді [6, с. 156]. ЦК ВЛКСМ і Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР у 1977 р. затвердили новий Статут ВСБЗ і Положення про студентський загін [14, с. 123]. У цих документах були чітко визначені завдання і характер патріотичного руху, принципи формування і діяльності загонів, права і обов'язки учасників трудового семестру, форми і методи керівництва студентськими колективами [7, с. 22].

Означені напрями громадсько-політичної практики дозволяли підвищити рівень сформованості громадянської культури майбутнього педагога та вдосконалити навички роботи з позиції вихователя, пропагандиста й організатора, що виводило на якісно новий рівень його роботу з дітьми та батьками, а також підсилювало його активність у суспільно-політичному житті країни.

Поряд із цими заходами у контексті комуністичного виховання 1975–1976 н. р. ідейно-виховна робота студентської молоді набуває нових обертів, що значною мірою впливає на процес формування громадянської культури студентської молоді. Така робота спрямована на виконання рішень ХХІV та ХХV з'їздів КПРС, ХХV з'їзду компартії України, директивних документів Партиї та Уряду з ідеологічних питань та питань роботи вищої школи. Ректорат і партком розробили перспективний план комуністичного виховання студентів інституту на весь період навчання, на основі якого складаються плани виховної роботи партійних бюро факультетів, кафедр. Головна увага у звітному періоді була зосереджена на удосконаленні вмісту і форм виховної роботи кафедр щодо формування у майбутніх учителів діалектико-матеріалістичного світогляду, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, почуття високого громадського обов'язку, любові до обраної професії, високої культури [4, с. 51]. Комплексне розв'язання навчально-виховних проблем дало змогу виділити і посилити в ідейно-виховній роботі деякі важливі аспекти. ХХV з'їзд КПРС наголосив на важливості активної життєвої позиції, свідомого ставленнякої радянської людини до суспільного обов'язку, коли єдність слова і діла є щоденною нормою її поведінки. Саме це стало основним критерієм оцінки ефективності ідейно-виховних заходів.

Керуючись цим суспільним критерієм, деканати, кафедри, партійна та громадська організації спрямували свої зусилля на те, щоб залучити своїх студентів до виконання громадських доручень, до участі в суспільно-корисній та науково-дослідній роботі [4, с. 52].

Центром організації і проведення ідейно-виховної роботи на факультетах була академічна група. У планах ідейно-виховної роботи академгруп визначалися конкретні теми лекцій, бесід, екскурсій, планувалися культпоходи, обговорення нових книг, проведення вечорів відпочинку, зустрічі зі старими комуністами, ветеранами Великої Вітчизняної війни, новаторами виробництва; діячами науки і культури, досвідченими вчителями. При цьому враховувалися своєрідність і специфіка роботи на тому чи іншому факультеті, курсі. Для студентів молодших курсів на загальноінститутських виховних годинах були прочитані такі лекції: «Ленін про комуністичну мораль», «Комуністична мораль – вищий етап морального прогресу», «Моральне обличчя радянського студента», «Права і обов'язки радянської молоді» тощо. На радах факультету та засіданнях кафедр систематично обговорювалися питання ідейно-виховної роботи зі студентами, заслуховувалися доповіді керівників академічних груп про виховну роботу [4, с. 52–53].

Доброю традицією у житті комсомольської організації Інституту був Ленінський залік. Його проведення було важливо складовою частиною всієї системи комуністичного виховання комсомольців, студентської молоді, формування нової людини – гідного будівника комунізму. Ленінський залік допомагав забезпечити єдність ідейно-політичного, трудового і морального виховання молоді, давав змогу комсомольцях порівняти своє життя, вчинки з ленінською думкою, а комсомольській організації – оцінити навчання, працю, моральні позиції, громадську активність юнаків та дівчат, виконання ленінського заповіту «Вчитися комунізму в світлі сучасних вимог партії» [10, с. 54].

У звітному навчальному році Ленінський залік пройшов під девізом «Рішення ХХV з'їзду КПРС в житті». Кожен комсомолець мав особистий комплексний план «Вчитися комунізму». Згідно з положенням у кожній первинній комсомольській організації проведено громадсько-політичні атестації. Хід атестації широко висвітлювався в стінній пресі. Завершальний етап заліку відбувся в лютому–березні 1976 р. Підсумки Ленінського заліку оголошено на розширеному засіданні комітету комсомолу. Залік склали всі комсомольці, з них 44 були нагороджені значком «Ленінський залік», 120 – грамота-

ми комітету комсомолу, райкому, міського комсомолу, 82 – рекомендовані на Інститутську, 95 – на факультетські дошки пошани [11, с. 55]. Через підвищення соціальної активності молоді «Ленінський залік» був кроком до включення кожного комсомольця в суспільно-політичну діяльність на основі його індивідуальних інтересів і потреб.

Проте усі означені заходи продукувалися діяльністю комсомолу у вузі та надавали ідеологічного відтінку громадянській культурі студентської молоді.

Щодо професійного виховання, то у комплексі заходів, спрямованих на комуністичне виховання і фахову підготовку студентів, важливе місце посідає професійне виховання, яке ставить за мету прищепити студентам любов до педагогічної праці, вироблення умінь і навичок роботи з дітьми, оволодіння сучасною методикою навчальної та виховної роботи в школі. Постійний пошук форм і методів професійного виховання студентів був досить різноманітним. Заслуговує на увагу у цьому плані курс «Вступ до спеціальності», у якому розкривалися місце і роль радянського вчителя у навченні й вихованні підростаючих поколінь, йшлося про ту постійну увагу і турботу, які проявляють партія і уряд до проблем школи, народної ооліти. Активну участь у професійному вихованні студентів брали також члени кафедр педагогіки, кращі вчителі міста та області [4, с. 66–68].

Висновки. Як показує аналіз звіту, у контексті формування громадянської культури майбутніх педагогів вся ідейно-виховна робота в інституті, факультетах і кафедрах була спрямована на широке використання матеріалів ХХV з'їзду КПРС і ХХV з'їзду КП України в навчальній роботі і на цій основі подальше піднесення фахового рівня викладання та ідейного загартування студентської молоді. Упродовж 80-х років ХХ ст., відповідно до наказів і постанов Міністерства народної освіти України про розвиток народної освіти, всім педагогічним працівникам народної освіти необхідно було володіти марксистсько-ленінською теорією, підвищувати свій ідейно-політичний та науково-теоретичний рівень, удосконалювати педагогічну майстерність у системі методичних об'єднань, семінарів, шкіл передового педагогічного досвіду тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про поліпшення вивчення основ радянського права у загальноосвітніх школах, педагогічних училищах та педінститутах. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. 1972. № 18. С. 3–16.

2. Циприс А.Г. Правовое воспитание студентов технических вузов / А. Г. Циприс. Правоведение. 1978. № 2. С. 81–85
3. Інформаційний лист про підсумки першого року викладання курсу «Основи Радянської держави і права» у 8 класі загальноосвітніх шкіл Української РСР. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 1976. № 17. С. 3–12.
4. ДАВіО – Ф. Р-5050. – Оп.1 Спр676 «Плани та заходи про виконання Постанови УККП України про підготовку і виховання учительських кадрів в УРСР на 1968/69–1969/70 навчальні роки». 129 арк.
5. Ящук І.П. Виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України: знахідки і проблеми (20-ті – 80-ті рр. ХХ ст.): [монографія] / І.П. Ящук. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 416 с.
6. ДАВіО – Ф. Р-5050. – Оп.1 Спр1119 «Звіт про роботу за 1973–1974 навчальний рік». 42 арк.
7. ДАВіО – Ф. Р-5050. – Оп.1 Спр1668 «Листування з Міністерством освіти СРСР та УРСР з міністерством вищої та середньої спеціалізованої освіти СРСР та УРСР з навчально-методичних питань». 231 арк.
8. Марченко Л.А. Семестры гражданской зрелости: (Ком. воспитание молодежи в студ. отрядах) / Л.А. Марченко, А.Н. Стоян. К.: Вища шк. Головное изд-во, 1988. 147 с.
9. КПСС в резолюциях... Т. 12. С. 169.
10. Третий семестр: Справ, пособие по орг. деятельности студ. 2-е изд. М., 1983. С. 229.
11. Марченко Л.А Семестры гражданской зрелости: (Ком. воспитание молодёжи в студ. отрядах) / Л.А. Марченко, А.Н. Стоян. К.: Вища шк. Головное изд-во, 1988. 147 с.
12. ДАВіО – Ф. Р-5050. – Оп.1 Спр1662 «Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1975–1976 навчальний рік». 1162 арк.